De tien belangrijkste begrippen en concepten

Bij de podcast met Marije van Braak | Verdiepende begrippenlijst

1. Het medische model van onderwijs

Kern: onderwijs beschouwen als een interventie waarvan het effect zo nauwkeurig mogelijk kan worden vastgesteld.

Binnen deze benadering probeer je te onderzoeken welke onderwijsmethode werkt. Je controleert zo veel mogelijk omstandigheden om een verband tussen de interventie en de uitkomst vast te stellen. Bijvoorbeeld: een docent gebruikt methode A en vervolgens meten we of studenten beter presteren. Marije bekritiseert vooral de veronderstelling dat onderwijs op deze manier voldoende begrepen kan worden. Studenten zijn immers geen passieve ontvangers van een interventie.

Belangrijke nuance: Marije zegt niet dat onderzoek naar de effectiviteit van onderwijs waardeloos is. Ze benadrukt dat de complexiteit van onderwijs onvoldoende zichtbaar wordt wanneer we uitsluitend vanuit een gecontroleerd interventiemodel denken.

2. Onderwijs als open, recursief en semiotisch systeem

Dit zijn drie kenmerken die verklaren waarom onderwijs niet volledig voorspelbaar is.

Begrip	Betekenis	Herkenbaar voorbeeld	Wat betekent dit voor het onderwijs?
Open	Wat er tijdens een les gebeurt, wordt beïnvloed door wat studenten van buiten het klaslokaal meenemen.	Je geeft dezelfde les aan twee groepen. De ene groep is enthousiast en stelt veel vragen. De andere groep is moe, afgeleid of heeft net een vervelende ervaring gehad. Dezelfde les verloopt daardoor heel anders.	**Dezelfde onderwijsmethode heeft niet altijd hetzelfde effect.** Waar het medische model vooral probeert omstandigheden te controleren om het effect van een methode vast te stellen, moet een docent ook rekening houden met de beginsituatie en omstandigheden van de studenten. Een lesplan is daarom een vertrekpunt dat je soms moet aanpassen.
Recursief	Docenten en studenten beïnvloeden elkaar voortdurend. Wat de één doet, verandert hoe de ander reageert.	Een student stelt een kritische vraag. De docent voelt zich aangevallen en reageert kortaf. De student trekt zich terug en de rest van de groep wordt stil. Had de docent nieuwsgierig gereageerd, dan was er misschien een interessant	**Wat studenten leren, hangt mede af van de wisselwerking met de docent.** In het medische model ligt de nadruk op de gekozen methode en het effect daarvan. Marije laat zien dat ook de reacties van de docent en studenten het verloop en de opbrengst van de les beïnvloeden. Een docent moet daarom kunnen inspelen op

Begrip	Betekenis	Herkenbaar voorbeeld	Wat betekent dit voor het onderwijs?
		gesprek ontstaan.	wat er gebeurt.
Semiotisch	Mensen geven hun eigen betekenis aan wat er tijdens een les gebeurt. Dezelfde gebeurtenis kan voor verschillende studenten iets anders betekenen.	Een docent zegt na een oefening: 'Dat moet echt beter.' De ene student ziet dit als nuttige feedback en gaat harder oefenen. Een andere student denkt dat hij niet geschikt is voor het beroep en verliest zijn zelfvertrouwen.	**Wat je als docent bedoelt, is niet automatisch wat een student begrijpt of ervaart.** Waar het medische model vooral kijkt naar wat een methode gemiddeld oplevert, vraagt dit om aandacht voor de betekenis die individuele studenten aan hun ervaringen geven. Controleer daarom hoe je boodschap is overgekomen en bespreek verschillen in interpretatie.

Essentie: het medische model probeert te bepalen welke onderwijsinterventie tot welke uitkomst leidt. Marije benadrukt dat onderwijs mede wordt gevormd door de omstandigheden waarin studenten leren, de voortdurende wisselwerking tussen docent en studenten en de betekenis die zij aan gebeurtenissen geven. Dat betekent dat goede docenten meer moeten kunnen dan een effectieve methode uitvoeren. Ze moeten ook kunnen waarnemen wat er in hun groep gebeurt, hun aanpak daarop aanpassen en ruimte bieden aan onverwachte leermomenten.

Dat betekent dat docenten erkennen dat zij het leerproces niet volledig kunnen controleren. Leerdoelen, lesplannen en onderwijsmethoden blijven belangrijk, maar docenten moeten ook aandacht hebben voor wat er tijdens de interactie ontstaat. Dat vraagt om professionele ruimte en het vermogen om soms te vertragen, spanning te verduren en studenten de gelegenheid te geven hun eigen positie in te nemen.

Dat onderwijs open, recursief en semiotisch is, beschouwt Marije niet als een probleem dat we moeten oplossen. Het zijn wezenlijke kenmerken van onderwijs. Ze maken onderwijs minder voorspelbaar, maar scheppen ook mogelijkheden voor onverwachte ontmoetingen, verschillende perspectieven en persoonlijke ontwikkeling. Goed onderwijs vraagt daarom dat docenten deze kenmerken erkennen en er professioneel mee leren omgaan.

Belangrijke nuance: dit betekent niet dat leerdoelen, lesplannen of onderzoek naar effectieve onderwijsmethoden overbodig zijn. Marijes punt is dat ze onvoldoende zijn om te begrijpen wat er werkelijk tijdens onderwijs gebeurt.

3. Kwalificatie

Kern: het ontwikkelen van kennis en vaardigheden die nodig zijn om iets te kunnen. Binnen het medisch onderwijs gaat het bijvoorbeeld om medische kennis, diagnostische vaardigheden en het kunnen uitvoeren van behandelingen.

Binnen het politieonderwijs gaat het om juridische kennis, aanhoudingsvaardigheden en andere professionele competenties. Kwalificatie is volgens Marije onmisbaar. Een professional moet immers over de noodzakelijke kennis en vaardigheden beschikken. Het gesprek maakt duidelijk dat kwalificatie een belangrijk onderdeel is van onderwijs, maar niet het enige doel.

4. Socialisatie

Kern: leren hoe mensen binnen een bepaalde beroepsgroep denken, handelen en met elkaar omgaan. Het gaat niet alleen om formele regels, maar ook om ongeschreven normen en verwachtingen.

Marije noemt bijvoorbeeld de huisartsopleiding. Daar leren artsen in opleiding niet alleen hoe ze medische handelingen uitvoeren, maar ook hoe het beroep georganiseerd is en welk gedrag binnen de beroepsgroep gebruikelijk wordt gevonden. Socialisatie kan ook beperkend werken.

Marije bespreekt bijvoorbeeld de impliciete verwachting dat een huisarts fulltime zou moeten werken.

Essentie: socialisatie helpt iemand onderdeel te worden van een professionele gemeenschap, maar kan ook bestaande gewoonten en verwachtingen in stand houden.

5. Subjectificatie

Dit is het centrale begrip van de podcast.

Kern: als mens een eigen positie ontwikkelen en in vrijheid en verantwoordelijkheid leren handelen.

Marije gebruikt verschillende omschrijvingen:

- Je eigen plek vinden.
- Je eigen stem laten horen.
- Jezelf als mens zichtbaar maken.
- Initiatief nemen.
- Je kritisch verhouden tot bestaande normen en verwachtingen.

Subjectificatie betekent niet dat je voortdurend tegen regels ingaat of altijd een afwijkende mening moet hebben. Een professional kan zich juist heel bewust aan een regel houden omdat hij of zij die in een bepaalde situatie verantwoord vindt.

Marije illustreert dit met situaties waarin artsen moeten beslissen of zij een protocol volgen of daarvan verantwoord afwijken.

Essentie: de professional is meer dan iemand die weet wat hij moet doen en hoe het hoort. Hij moet zich ook persoonlijk en verantwoordelijk tot de situatie kunnen verhouden.

6. Vrijheid en verantwoordelijkheid

Dit begrip is nauw verbonden met subjectificatie.

Vrijheid betekent in het gesprek niet dat een professional kan doen wat hij wil. Het gaat om de ruimte om zelf een positie in te nemen en te handelen wanneer de situatie daarom vraagt.

Daar hoort verantwoordelijkheid bij.

Een arts kan bijvoorbeeld besluiten af te wijken van een gebruikelijke werkwijze. Maar die beslissing vraagt een professionele afweging en de bereidheid daarvoor verantwoordelijkheid te dragen. Hetzelfde geldt voor een politieagent die in een complexe situatie moet handelen.

Essentie: professionele vrijheid en professionele verantwoordelijkheid zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

7. Pedagogische momenten van wrijving en botsing

Marije is bijzonder geïnteresseerd in momenten waarop verschillende perspectieven met elkaar botsen. Dat kan gebeuren wanneer een student een onverwachte opmerking maakt, wanneer een moreel dilemma wordt besproken of wanneer een docent zich persoonlijk aangesproken voelt. Zulke gebeurtenissen zijn niet altijd comfortabel.

De docent moet beslissen of hij het moment negeert, corrigeert of ruimte geeft. “Vaak zijn het momenten waar iets van wrijving, spanning of waar iets op het spel staat.”

Essentie: momenten waarop het onderwijs schuurt, kunnen gelegenheden bieden waarin studenten en docenten als persoon zichtbaar worden. Dat betekent overigens niet dat iedere botsing automatisch tot subjectificatie leidt.

8. Verduren en vertragen

Deze begrippen komen naar voren bij de bespreking van een gebeurtenis uit de huisartsopleiding. Tijdens een bijeenkomst ontstaat een gesprek over een ingewikkelde professionele en menselijke situatie.

De bijeenkomst loopt bijna ten einde, maar de deelnemers besluiten toch verder op het onderwerp in te gaan. Daarbij ontstaan spanning en verschillende perspectieven.Marije verbindt dit met verduren en vertragen.

Verduren: de spanning of onzekerheid die ontstaat niet onmiddellijk proberen weg te nemen.

Vertragen: bewust tijd nemen om te onderzoeken wat er gebeurt, in plaats van direct naar een oplossing of volgend programmaonderdeel te gaan.

Essentie: soms vraagt goed onderwijs dat je een ingewikkelde situatie niet te snel afsluit.

9. Docentsubjectificatie

Kern: de ontwikkeling en zichtbaarheid van de docent als persoon binnen zijn professionele

handelen.

Marije stelt dat subjectificatie niet alleen betrekking heeft op studenten. Ook docenten moeten hun eigen positie kunnen ontwikkelen. Dat gebeurt in relatie tot studenten, collega's, het curriculum en de onderwijsorganisatie. Ze bespreekt bijvoorbeeld de vraag wat bezuinigingen betekenen voor de identiteit van docenten. Wanneer een docent door organisatorische veranderingen minder contact met studenten krijgt, kan dat vragen oproepen als:

Wat vind ik eigenlijk goed onderwijs? En wie ben ik nog als docent wanneer ik mijn onderwijs anders moet organiseren?

Marije noemt dit existentiële vragen rondom het docentschap.

Essentie: docentprofessionalisering gaat niet uitsluitend over beter leren lesgeven, maar ook over

het ontwikkelen van een eigen professionele positie.

10. Subject-subjectrelatie

Kern: de ander tegemoet treden als mens, en niet uitsluitend als student, patiënt of professional.

Marije gebruikt het voorbeeld van een chirurg die een gesprek technisch uitstekend voert. De diagnose wordt correct uitgelegd en de communicatie voldoet aan de professionele verwachtingen.

Toch mist de patiënt iets: hij wil als mens worden gezien. Dat laat zien dat een technisch correct gesprek niet automatisch betekent dat er ook sprake is van een betekenisvolle menselijke ontmoeting.

Binnen onderwijs speelt iets vergelijkbaars. Een student is meer dan iemand die kennis moet verwerven. En een docent is meer dan iemand die kennis overdraagt.

Essentie: beide personen kunnen elkaar in de interactie werkelijk aanspreken en ontmoeten.